

Poliittinen tilanne ja hegemonia Suomessa

SAKARI HÄNNINEN

ABSTRACT

Political situation and hegemony in Finland

Many ambiguities characterize the present political discourse in Finland. One obvious reason for this is that the discussants hardly ever explicate what they mean by politics or »political«. In this paper »politics« is most generally interpreted as »... collective ... struggle ... to change ... a situation«. From this perspective an effort is made to find out whether there exists in Finland such a tendency as »the disappearance of politics« due to »the double-edged public problem« (Sennett). Some reasons are given for the privatization of the public sphere.

The tentative results of this analysis are then used as abductive clues in interpreting the characteristics of the 1987 parliamentary elections in Finland. The elections are also studied as part of the national integration strategy, i.e. in the context of hegemony. The main effort of this paper is aimed at studying how the hegemonic structure in the present political situation is constituted. The argument here is that the hegemonic structure stands on these three poles: presidentially guaranteed national interest, partypolitically mediated national consensus, and entrepreneurially defined national competence.

Mitä on poliittinen?

Hallitusratkaisun jälkeen puheenjohtaja Paavo Väyrynen vaati politiikkaa takaisin suomalaiseen politiikkaan. Vaatimus ei ollut omaperäinen, mutta se tuli yllättävältä taholta. Väyrysen kriittisyyden tekee ymmärrettäväksi uusi oppositioasema. Puheenjohtaja Ilkka Suominen taas suomen valtio-oppineita arkipäivän poliittisen todellisuuden sivuuttamisesta, politiikan lieveilmiöiden merkityksen paisuttelusta. Suomisen yllättävän polemiikin tekee ymmärrettäväksi uusi hallituspoliittinen vastuunkantajan rooli. Valtiooppineet eivät polemiikista säikähtäneet. He halusivat kumota kritiikin katteettomana luettelamalla koko joukon käynnissä olevia tutkimuksia. Puheenjohtajana ollessaan Kalevi Sorsa syytti tiedotusvälineitä infokraattisesta vallankäytöstä, joka pinnallistaa ja värittää politiikan tosiasiat helposti kohuksi. Sorsan kritiikki ei ehkä ollut yllättävää, mutta yllättävää on ollut toimittajien kritiikin sietokyky ja haasteen hylkääminen. Kun eräät vihreätkin valitsivat Kalevi Kivistön presidenttiehdokkaakseen, kansanedustaja Soininvaara kiirehti syyttämään Kivistöä »poliitrukiksi» kuin vähätelläkseen jälkimmäisen koros-

tamaa pyrkimystä syventää poliittista keskustelua ja osallistumista. Soininvaaran polemiikki oli yllättävä, mutta ymmärrettäväksi sen tekee monien vihreiden kokemaa vaikeahko asema presidentinvaaleissa.

Mainitut tapaukset eivät ole satunnaisuuksia. Ne ovat otoksia suomalaisesta poliittisesta puhunnasta. Sitä monesti leimaa sisäinen ristiriitaisuus. Luonnollisesti poliittista tilannetta katsotaan eri näkökulmasta. Yhtä luonnollista ei ole mielipiteen äkkinäinen muuttaminen kulloisenkin aseman mukaan. Poliitikot eivät halua luonnehtia politiikkaa taktisena pelinä, jonka säännöt olisivat muutettavissa voimasuhteiden mukaisesti. Poliitiikan ulkopuoliset erittelijät saattavat näin tehdä. Suomalaiset poliitikot haluavat miellellään puolustaa politiikan merkitystä puoluepolitiikkana, »normaalipoliitikkana». He esiintyvät huolestuneina havaitsemastaan politiikan vastaisuudesta. Sen tulkitaan avaavan ovia hallitsemattomalle yhteiskunnalliselle kehitykselle. Suomessa ei ole toistaiseksi esiintynyt varteentettavia uusliberalistisia puheenvuoroja hallitsemisen kriisistä (crisis of governance). Normaali-politiikan kritiikkiä ovat päinvastoin esittäneet monet radikaalit. He saattavat ajatella, että it-

seään erittelemätön politikointi itsetyytyväisyydessään vaimentaa poliittista osallistumista.

Osapuolten keskinäinen syytely ei usein sisällä poliittisen tilanteen tai poliittisen tilan erittelyä. Siinä helposti toistetaan jo valmiiksi lukkoonlyötyjä kantoja. Dialogi ei olisi helppoa, vaikka osallistujat ennakkoluulottomasti kuuntelisivat vastapuolta. Ohipuhumisen vaara on suuri, sillä aniharvat ovat syventyneet siihen, mitä he politiikalla tai poliittisella tarkoittavat tai edes miten he sen mieltävät. Silloinkin sen helposti katsotaan kohteena olevan yhteiskunnan (osa)alue, joka on rajattavissa luettelemalla tiettyjä instituutioita tai toiminnan areenoita. Yhtä vaivaton mahdollisuus on luetella tiettyjä tehtäviä, joiden toteuttamista kutsutaan politiikaksi. Päinvastainenkaan ratkaisu ei ole yhtään ongelmattomampi: poliittiseksi julistetaan tietty aprioristinen näkökulma. Sen läpi katsottuna voitaisiin erotella yhteiskunnallisesta tapahtumisesta poliittisia puolia. Edelliset ratkaisut helposti supistavat politiikan valtiolliseksi vaikuttamiseksi tai valtioon vaikuttamiseksi. Jälkimmäinen laventaa sen lähes minkä tahansa inhimillisen teon yhdeksi määreksi.

Aprioristisena pidetty poliittinen näkökulma korostaa politiikkaa intentionaalisenä tekona, joka ei ole sidottu määrättyyn aikaan tai paikkaan. Sitä pidetään yleisinhimillisenä, joko lajityyppisenä tai tajunnallisena määreenä. Poliitiikan rajaaminen alueena tai tehtävärakenteena korostaa politiikkaa konventiona, joka on ajallisesti ja paikallisesti nykyisyydestä määrätty. Edellinen lähtökohta suo joustavan mahdollisuuden määrittellä poliittinen vallitsevan puhunnan vastaisesti. Jälkimmäinen lähtökohta taas yrittää selkiyttää vakiintunutta puhuntaa.

Otollinen tapa luonnehtia poliittista saattaisi löytyä historiallisesta näkökulmasta, joko aatehistoriallisesta tai historiallis-lingvivistisestä. Viime aikoina on tehty merkittävää tutkimusta niin politiikka- kuin valtiokäsitteen kehityksen erittelemiseksi (katso esimerkiksi Skinner 1987, 83—106; Sternberger 1982, 25—39; Münkler 1981, 421—445; Mansfield, Jr. 1983, 849—857; Schieder 1973, 265—303; Heidenheimer 1986, 3—30; Palonen 1985, 1—184). Tutkimus on täsmentänyt sen, ettei löydy suoraa käsitteellistä jatkuvuutta tai vaikutusyhteyttä politiikan mieltämisessä. On tunnistettu ratkaisevia historiallisia

käännekohtia tai katkoksia. On tapahtunut olenaisia merkitysmuutoksia: vanhat erottelut ovat menettäneet merkitystään, uusia on syntynyt tilalle tai väliin. Merkityksiä erotteleva uusi ratkaisu, distinktio, on alkanut palvella uudenlaisia poliittisia (valta)käytäntöjä. Mainitsen yhden esimerkin. Antiikin perinteessä politiikka yhdistettiin kaupunkivaltioon, polikseen ja kansalaisuuteen. Sen tavoitteena oli julkinen hyvä. Poliitikaksi ei kutsuttu mitä tahansa käskyvallan käyttäjä; despotia ei ansainnut politiikan nimeä (Sternberger 1982, 26—29). Nykyaikana politiikaksi helposti kutsutaan mitä tahansa viralliseksi tai puoliviralliseksi tulkittavaa vallankäyttöä, myös hallitsemiseen tai hallinnointiin tähtäävää asiointia. Antiikkista puhuntaa ei voida eikä ole syytä yrittää keinotekoisesti elvyttää. Silti on hyvä korostaa tähdellistä eroa politiikan ja rutiiniluonteisen asioinnin välillä, ehkäpä Weberin sanoin politiikan ja hallitsemisen ja hallinnon välillä (katso Weber 1980 (1922), 28—29; Palonen 1984, 84—85). Poliitikka on käytäntö, joka on enemmän kuin pakkoihin sopeutumista tai välttämättömyyksiin reagointia. Siksi ei riitä pelkkä valtion juoksevien asioiden hoitaminen.

Kriittistä näkökulmaa ei tarvitse venyttää äärimilleen määrittelemällä poliittiseksi vain tietty yksilöllinen, eksistentiaalinen kokemus eli »politiikka ensimmäisessä persoonassa» (katso Palonen 1984, 92). Poliitikka on luonteeltaan kollektiivista toimintaa. Se edellyttää vähintään kahden osapuolta. Se on osallistumissuhde. Vastarinta vasta laukaisee politiikan, se politisoi vallankäytön ja jännittää tilanteen. Se luo odotuksia muutoksesta. Kaikkein yleisin politiikan määrittely voisi kuulua: politiikka on ». . . kollektiivista . . . kamppailua . . . tilanteen . . . muuttamiseksi». Jokaisen termin eteen jätettyyn tilaan voisi kirjoittaa täsmentävän adjektiivin. Tämä lisäisi määrittelyksen erottelukykyä.

Politiikan katoamisesta

Kehoitus »politiikka takaisin politiikkaan» viestii, että politiikka olisi kadonnut suomalaisesta yhteiskunnasta. Väitteen voi tulkita monella tavalla, väitteen esittäjät voivat mieltää poliittisen usealla eri tavalla. Jos politiikalla tarkoitetaan ». . . kollektiivista . . . kamppailua . . . tilanteen . . . muuttamiseksi», niin poliittiseksi toi-

minnaksi on helpointa mieltää julkiset kokoukset, mielenosoitukset, vaalikamppailut, sosiaaliset liikkeet, vetoamukset, ohjelmanjulistukset, keskustelutilaisuudet, lakot, viranomaisten painostustoimet, jopa valtaukset . . . Nämä ovat (kansan kollektiivisia) kamppailumuotoja, joita Charles Tilly pitää Ranskassa ajanjaksolla 1850—1980 tyypillisinä erotukseksi nurkkakuntaisen ja holhoavan (parochial and patronized) ajanjakson 1650—1850 äkkipikaisemmista poliittisista mielenilmauksista (Tilly 1986, 392—393). Tillyn kiinnostavan kirjan *The Contentious French* tavoitteena ei ole sen pohtiminen ovatko nämä kamppailun muodot »nyt», 1980?, muuttumassa. Kysymys on sinänsä erinomaisen kiinnostava.

Mainitunlaiset kollektiivisen kamppailun muodot eivät ole mihinkään häviämässä. Ne saattavat olla hyvää vauhtia menettämässä tehokkuuttaan seurannallisena vallankäyttönä. Niiden tapahtumaympäristö, yhteiskunnallinen aikatila ja siinä toimijoiden aika- ja tilatajunta, on pirstoutunut epäjatkuvaksi. Kollektiivisesti mutta myös yksilöllisesti on alati vaikeampaa orientoitua kuin hetkellisesti ja paikallisesti. Poliittisesti on ongelmallista, missä pitäisi toimia, keneen pitäisi vaikuttaa ja miten pitäisi puhua, jos tekopaikat ovat ruuhkaantuneet, päätöksenteko ketjuuntunut ja puhumot tukkeentuneet.

Luonnehdintani tapahtuvista tendensseistä on abstraktinen. Uutta onkin vaikea kuvata vanhoilla termeillä. Voisi jopa puhua jonkinlaisesta »jälkimodernista luonnontilasta», jossa jokainen kilpailee toisten kanssa tullakseen esiin tuolla tai tällä elämän näyttämöllä. Tilanteen ilmapiiriä voisi luonnehtia »eloonjäämisen kulttuuriksi» (katso Lasch 1984). Sanontaa käytetään niin monasti ja niin monessa yhteydessä. Tärkeintä on menestyminen ja päteminen. Kukin haluaa tuntea itsensä ainutlaatuiseksi eikä suinkaan jonkin kollektiivin jäseneksi. Toisin sanoen: »Tervetuloa Glorian maailmaan». Gloriahan on uusi suomalainen naistenlehti, jonka ohjelmallinen pääkirjoitus hyvin kiteytti muutoksen suuntaa: »Me haluamme olla sen elämänasenteen puolella, että hoidettu tyylikäs ulkomuoto on ihmisen paras käyntikortti, että koti on maailman mielenkiintoisin ympäristö, sitä paitsi myös ainoa johon todella voi itse vaikuttaa.» (Riitta Lindgren) Lehti jatkoi sivun kääntöpuolella: »Muodikkaasti il-

maistuna: Gloria sijoittaa itseensä. Se on yhtä kannattavaa kuin pörssiosakkeiden ostaminen — ja paljon tärkeämpää: oma itse ja elämä on loppujen lopuksi ainoa varma yritys tässä maailmassa.»

Gloria-lehden todistusvoimaisuutta en halua ylikorostaa sen paremmin kuin moralisoida suuntaan tai toiseen sen elämänasennetta. Lainatut kohdat yksinkertaisesti ilmaisevat napakasti kaksi asennoitumistapaa, jotka vahvistavat nurjaa suhtautumista politiikkaan kollektiivisena kamppailuna tilanteen muuttamiseksi. Ensimmäinen on vakaumus, että yksilön vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat henkilökohtaiseen — miksei siis vain henkilökohtainen oisi poliittista. Toisen näkemyksen mukaan kannattaa sijoittaa itseensä ikään kuin yritykseen. Asennoitumistapoja ei tarvitse tulkita epäpoliittisiksi syytekijöiksi. Ne ovat henkilökohtaisia valintoja, joilla sopeudutaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen, mihin ne puolestaan vaikuttavat. Ne eivät siis suinkaan muotoudu satunnaisesti. Ne ovat tilanteellisesti välittyneitä. Ensimmäisen välityksenä toimii julkisuus, tai sen muutos. Jälkimmäistä välittää turvallisuuden kokeminen.

Julkisuus on muuttunut kehittyneissä kapitalistimaissa: näyttää yhä vaikeammalta vaikuttaa yleisiin asioihin. Muutos tuntuu lannistavan halua ja mitätöivän kykyä kamppailla kollektiivisesti tilanteen muuttamiseksi. Richard Sennett on terävästi eritellyt muutosta: »Nyky-yhteiskunnan julkisuusongelma (the public problem) on kaksinainen: asiat ja käyttäytyminen jotka eivät ole henkilökohtaisia eivät synnytä paljonkaan intohimoja; asiat ja käyttäytyminen nostavat intohimoja silloin kun ihmiset lähestyvät niitä, virheellisesti, ikään kuin ne olisivat henkilökohtaisia. Juuri tämä kaksipuolinen julkisuusongelma synnyttää ongelman yksityiselämään. Intimiteetin alue menettää rajansa; sitä ei enää rajoita julkinen maailma, jossa ihmiset panevat itsensä peiliin vaihtoehtojen vuoksi. Vahvan julkisen elämän eroosio täten runtelee intiimejä suhteita, jotka kuitenkin vangitsevat ihmisten koko kiinnostuksen.» (Sennett 1978, 6)

Julkisuusongelman kahta puolta kutsuisin julkisuuden yksityistymiseksi ja yksityisyyden julkistumiseksi. Ongelmana on rajojen hämärtyminen: toisaalta aidon res publican (julkisen julkisen) ja toisaalta yksilöllisen autonomian (yksityi-

sen yksityisen) katoaminen. Julkisen ja yksityisen rajaviivan ollessa selvä ihmiset oivaltavat mitä asioista kannattaa kiistellä yhdessä ja mitä asioita ei pidä luovuttaa muiden reposteltavaksi. Pidän yksityisen ja julkisen erottelua mielekkäänä ja tärkeänä. Sitä ei pidä sekoittaa kansalaisyhteiskunnan ja valtion erotteluun. Julkisuuden yksityistyminen viittaa markkinamuotoisen julkisuuden yleistymiseen, sen myötä poliittisten ilmiöiden tavaramuotoistumiseen. Kehityksen enakoitua tulosta saatetaan hyvin kutsua »kultusdemokratiaksi» (katso Roncagliolo 1982, 17). Yksityisyyden julkistuminen taas viittaa yksilöihin kohdistuvan valvonnan lisääntymiseen. Henkilökohtaisimmistakin seikoista ongelmiksi tai poikkeavuuksiksi tulkittuina tehdään kaikkien asia. Valvonnan varsinaisena tavoitteena on sopeuttaa yhteiskuntaan normaalistamalla. Valvonta on erilaisten professioiden yksinoikeus ja ilmenee etenkin silloin kun yksilö ei voi tuottaa itseään koskevaa relevantiksi tulkittavaa informaatiota (katso Mattelart 1982, 4). Hän voi kyllä olla oikeutettu saamaan itseään koskevan relevantin informaation; tilanne olisi toki »informaatiodemokratia» (Roncagliolo 1982, 17).

Helposti julistetaan, että moderni ihminen on narcissistinen. Peilaamme toki itseämme muiden silmillä tai silmistä, mutta tuskinpa aina välttämättä rakastamme kuvaamme. Ihmiset eivät investoi itseensä vain turhamaisuuden takia, useimmin turvallisuuden takia. Turvallisuus on moniulotteinen tunne. Siitä voidaan erottaa viisi eri puolta. Allardtin (Allardt 1973, 2—18) jaottelua mukaellen ne voitaisiin nimittää having-, loving-, being-, seeming- ja doing-ulottuvuudeksi. (Allardtilla doing kuuluu being-ulottuvuuteen). Niissä voidaan etsiä eräitä syitä sille, miksi itseen investoidaan.

Having-ulottuvuuteen sisältyy aineellinen turvallisuus. Monien aineellinen hyvinvointi ei ole poistanut huolta. Elämme epävarmassa maailmassa. Siinä halutaan jäädä eloon. Arkipäivä on täynnään (pienoi)onnettomuuksia. Jokainen on mahdollinen uhri. On houkuttelevaa seurata joko äärimmäisen epätavanomaisia tai äärimmäisen tavanomaisia tilanteita. Ne kaventavat näkökulman »minimiminän» suojelemiseen. (Lasch, 1984) Silloin helposti korostuu kyvyttömyyden tunne vaikuttaa yleisiin asioihin. Tämä kääntyy

haluksi keskittyä omaan itseensä. Minä-tekniikat korvaavat politiikan.

Loving-ulottuvuuteen sisältyy psyykkis-sosiaalinen turvallisuus. Yksilön perusarvot kuvastanevat pitkälle hänen olosuhteitaan ennen aikuisikää. Yksilökehityksessä saattaa näkyä määrätty »laiminlyöntien malli». (Lasch, 1984) Tärkeimpiä tuntuvat olevan varhaiset menetykset tai vastoinkäymiset. Ne ovat katkoskohtia tai epäjatkovuuskohtia, jotka pirstovat persoonallisuutta. Kyse on fragmentaatiosta eikä vieraantumisesta. Investoinnit itseensä psyykkisen turvallisuuden takaamiseksi voikin osittain tulkita varhaisen menetyksen kompensoinniksi tai eräänlaiseksi henkilökohtaisen palkitsemisen muodoksi. Tämä tukee itseriittoisuutta.

Being-ulottuvuuteen sisältyy eksistentiaalinen turvallisuus. Eksistentiaalinen turvattomuuden tunne seuraa erkaantumisesta tutusta ja todellisesta (äidistä, perheestä, yhteisöstä . . .). Se ilmenee irrallisuutena. Yhteiskunnallisen aikatilan nopea pirstoutuminen on tärkeä taustasy. Ympäristöä ei enää koeta todelliseksi yhteisen kokemuksen perusteella. Yksittäiset vaikutelmat yhdistyvät kokemuksiksi, joskus näkemyksiksi paljolti joukkoviestinnässä. Se kunnioittaa ohimenevää hetkeä (katso Meyrowitz 1985). Irrallisuuden pelko voi muuttua ahdistukseksi. Silloin tarvitaan todellisuustakeita. Nämä ovat perinteisesti olleet tekojemme tuotteita. Olemme luottaneet siihen joka on omaa tekoamme. Kulutus, »tavalliset tavarat» antavat tilapäistä lohtua (having-ulottuvuus). Tarvitaan sellaisia tavaroita, joilla on jopa itsemme pituinen elämänkaari. Ne jäsentävät elämismaaailmaamme. Nämä (kuten henkilövakuutus) taas edellyttävät investointeja itseemme.

Seeming-ulottuvuuteen sisältyy elämyksellinen turvallisuus. Kun Rousseau puhui porvarista, hän ajatteli sellaista itsetyytyväisyyttä ja itserakkautta, joka on riippuvainen muiden mielipiteistä. Voisi kärjistää: porvareille näyttöarvot ovat käyttöarvoja — jopa vaihtoarvoja — kalliimpia. Näyttäytyminen esittää menestystä. Kapitalismin puritanisointi ei sitä tunnustanut eikä tunnistanut varhaisvaiheessa. Menestymistä kuvaavilla merkeillä on nyt suuri symboliarvo. Tämä luo elämyksellistä turvallisuudentunnetta. Siksi siihen investoidaan.

Doing-ulottuvuuteen sisältyy toiminnallinen turvallisuus. Ihmiset eivät pidä vaikutelmasta, että heidän arvojärjestyksensä sanellaan ulkopuolelta. Arvokasta on omakohtainen valinta, oma-kohtaisen valinnan tunne. Tästä seuraa toiminnallinen turvallisuus, täysi-ikäisyyden tunne. Tähän liittyy nykyisen »turvavaltion» koettu ristiriitaisuus: turvallisuus toki hyväksytään muttei valvontaa. Tilanne on toiminnallisesti turvallinen, jos ihminen voi siinä kartoittaa vaihtoehtojaan ja määrätä ratkaisuisiaan. Sitä voi kutsua itsehallinnon tavoitteluksi. Ulkoisten pakkojen maailmassa itsehallintoon ei ole suoraa tietä. On vain poliittinen kiertotie. Sekin tuntuu useimmiten loitontavan tavoitteesta. Pulma synnyttää oikotien halun. Oikotie tuntuu löytyvän vain oman itsensä ympäriltä.

Kun poliitikko esittää vaatimuksen »politiikan tuomisesta takaisin politiikkaan», hän vetoaa ihmisiin: poliittinen osallistuminen kannattaa: olen vaihtoehto. Vetoamus ei hevin vakuuta ihmisiä, jotka eivät usko poliittisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja keskittyvät menestysprojekteihinsa. Nämä ihmiset tuntuvat suhtautuvan politiikkoihin niin vierauteensa vetäytyneinä vallankäyttäjinä kuin esitystensä myyjinä. Tilanne saattaa olla paradoksaalinen. Molemmat voivat toimia samoin. Poliitikko ei myöskään välttämättä usko vaikutusmahdollisuuksiinsa ihmisten poliittiseksi aktivoimiseksi ja toiminnassaan toteuttaa omaa ammatillista menestysprojektiään.

Molemmat voivat toimia yhtä rationaalisesti tilanteensa ehdoilla. Heillä ei ehkä ole halua tai kykyä muuttaa tilannetta. Molemmat myötäilevät tilanteen logiikkaa, joka on ristiriidassa kollektiivisten kamppailujen kanssa. Tämä logiikka tuntuu noudattavan tavarant tai markkinoiden logiikkaa. Jopa kulttuurituotteet, myös politiikka, kilpailun pakosta tavaramuotoistuvat. Tämä toteutuu informaation käsittelyn välityksellä. Markkinat ovat tällä hetkellä yksinkertaisesti tehokkain tapa prosessoida monimutkaista yhteiskunnallista informaatiota (katso Alliez and Feher, 315—359; Guattari and Alliez 1984, 273—287). Poliittisen kamppailun kollektiivisuus syntyy sekin informaation vaihdosta. Sen ongelmana on informaation heikko kulku, erilaiset sulut ja pidäkkeet. Nämä rakenteistuvat suurissa poliittisissa organisaatioissa ja yhteisöissä. Kysyy sopii voidaanko nykyistä tilannetta muuttaa —

jos ja kun niin halutaan — perinteisillä kollektiivisilla kamppailuilla. Pitäisikö sittenkin etsiä henkilökohtaisempia tai projektikohtaisempia poliittisen toiminnan muotoja? Onko politiikan henkilökohtaistaminen mukautumista tilanteeseen? Onko sitä vain politiikan henkilölistäminen? On vaikea esittää varmoja väitteitä. On lyhytnäköistä syyttää erittelemättömästi itseensä investoijia itsekkyydestä tai ylistää heidän yksilöllisyyttään. Yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden tai Gesellschaftin ja Gemeinschaftin oikoinen vastakkainasettelu ei enää päde. Tarvitaanko sittenkin uudenlainen tulkinta poliittisesta?

Vaalit kuvastimena

Olen yrittänyt luonnehtia eräitä poliittiseen kulttuuriimme vaikuttavia kehityssuuntia. Olen korostuksillani kiirehtinyt monien tosiseikkojen edelle, ennakoimut tapahtumia. Olen puhunut ihmisistä yleensä, mikä toki on kuvitelma. Tärkeintä on ollut löytää näkökulma, josta näkyisi nykyisen politiikan monisärmäinen ja sisäisesti ristiriitainen luonne. Poliittinen kulttuuri on Suomessakin vedenjakajalla. Se on juoksevassa tilassa. Tämän pitäisi näkyä muodoltaan niinkin vakiintuneessa tapahtumassa kuin eduskuntavaaleissa.

Eduskuntavaalien poliittista merkitystä on yhtä helppo yliarvioida kuin aliarvioida. Vaaleista voidaan tehdä koko yhteiskunnallisen vaikuttamisen poliittista keskipistettä palauttamalla demokratia äänioikeuteen (katso kritiikistä Barber 1984, 2—25) tai pitämällä vaaleja pelkkänä politiikan pintana ne voidaan määritellä todelliseksi näennäisyydeksi. Näitä näkemyksiä en allekirjoita. En silti halua juuttua demokratian yleiseen pohdintaan. Eduskuntavaalit ovat vallankäytöllisen seurannan muoto. Se antaa äänestäjille rajallisen mahdollisuuden kontrolloida päätöksentekijöitä ja todellisen mahdollisuuden valita edustajiaan kansanedustuslaitokseen.

Eduskuntavaalit ovat seurannallinen tapahtuma. Niitä voidaan arvioida eri puolilta. Ensimmäkin vaalit ovat erityinen kommunikaation muoto, joka perustuu pitkälti retoriikkaan. Toiseksi vaalit ovat erityinen kilpailutilanne, joka on tulkittavissa muodollisesti pelinä. Kolmanneksi vaalit ovat erityinen päätöksentekotilanne, jossa tehdään valintoja. Niinpä tietyn vaalin luon-

ne riippuu siitä 1) millaisia retorisia koodeja käytetään, 2) millaisia ovat kilpailun säännöt, 3) millainen on äänten jakautuma ja 4) millaisia ja miten resursseja panostetaan. Nämä eri puolet näkyvät siinä i) miten sisällöllisiä teemoja käsitellään eli projektinmuodostuksessa, ii) miten liittoututaan eli koalitionmuodostuksessa, iii) miten ehdokkaat valitaan eli päätöksenmuodostuksessa, iv) miten kampanjat mobilisoidaan eli resurssinmuodostuksessa.

Kommunikaatiotapahtumana vaalit ovat valitsijoiden ja ehdokkaiden välinen suhde, kilpailutilanteena ehdokkaiden välinen suhde, päätöksentekotilanteena valitsijoiden välinen suhde ja resurssintilanteena ehdokkaiden suhde taustatutkijoihinsa.

Suomen vuoden 1987 eduskuntavaalien luonnetta voidaan eritellä mainituista näkökulmista. Etenen kolmivaiheisesti. Vaalejahan voidaan lähestyä a) pelkästään nykyisyydestä käsin eli muodollisesti, arvicinnin kohteena ovat vaalien rationaliteetti ja toimivuus; b) suhteessa menneeseen eli sisällöllisesti, arvioinnin kohteena ovat vaalit legitimaationa; c) suhteessa tulevaan eli kulturaationa ja subjektivaationa, arvioinnin kohteena ovat vaalit osana hegemoniaa. Vaaleja tarkastellaan tavanomaisesti yksittäisenä tapahtumana, niiden tuloksia ja toimivuutta. Jos tapahtuneille muutoksille etsitään rakenteellisia taustaselityksiä, muodollinen näkökulma ei enää riitä.

Vuoden 1987 vaalit toimivat vaalitekniikan rationaalisesti. Voidaan tehdä seuraavia havaintoja:

- Sähköisten viestinten, merkitys oli keskeinen; ehdokkaat olivat tasapuolisesti esillä (entä kulhialaiset?) julkisissa tiedotusvälineissä; vaaliteisteissä toimittajat terävöittivät otetaan.
- Vaalivilppejä ei tapahtunut; vaalittavan suhteellisuudesta huolimatta vaalimatematiikka suosii suuria puolueita; vaaliliitot olivat taktisia.
- Muutos todettiin ja voittajat (oikeisto ja keskusta) tunnustettiin; povatut yllätykset (vihreiden suurvoitto ja naisten esiinmarssi) jäivät tulematta; äänestysaktiivisuus laski selvästi (76 %) ja nimenomaan asutuskeskuksissa, erityisesti nuorten kohdalla, ja työläiskaupunginosissa.

— Vaalimainonta lisääntyi, puolueiden vaalikampanjointi oli suhteellisen aktiivista mutta verraten tehontonta (paitsi ehkä keskustan).

Legitimaationa vaalit mittaavat edellisen eduskuntakauden tuloksia. Legitimointi tapahtuu siis edustuksellisessa (toisin kuin suorassa) demokratiassa jälkikäteen. Henkilövalinnoissa tuki korostetaan periaatetta: suostumus näkyy suosiona. Sen tulisi olla poliittisten johtajien valinnan kriteeri. Legitimaatio on sisällöllinen kysymys. Vuoden 1987 eduskuntavaaleja ei missään tapauksessa voida tulkita legitimaatiokriisin ilmauksena. Niissä tosin tuli näkyviin eräitä ongelmallisia piirteitä.

1. Vaalien tärkeydestä huolimatta ei voida puhua linjavaaleista. Valitsijoille ei julkisuudessa tarjottu vaihtoehtoisiksi projekteiksi jäsentyneitä linjoja. Miltei kaikki osapuolet puhuivat tärkeistä mutta erillisistä teemoista (verotus, työllisyys, lapsiperheet, maatalous, ympäristö, asuntokysymykset, kilpailukyky . . .) sanomatta olennaisesti uutta. Vaalikeskustelu ei ollut sofistikoitunutta vaan myöntelyn ja vakuuttelun retoriikkaa (katso Bailey 1983, 103—217): retoriset koodit olivat yksinkertaisia.

2. Vaaleissa ei toteutunut matemaattisen yhtäläinen äänioikeus. Ne suosivat suuria puolueita. Vaalilakiin (EVAaliL 85 §) onkin (Koppinen 1982, 245—256) ehdotettu muutoksia suhteellisuuden parantamiseksi pienimmän neliösumman menetelmällä. Toinen mahdollisuus olisi tasauspaikkajärjestelmän käyttöönotto. Vaalien edustuksellisuutta ei pidä samaistaa suhteellisuuteen. Esimerkiksi yksipuoluejärjestelmässä toteutuu suhteellisuus mutta tuskin edustuksellisuus (Laakso 1980, 343). Vaalien edustuksellisuus riippuu olennaisesti puolueiden »väliintulevasta roolista» suhteessa äänestäjiin ja kansanedustuslaitokseen. Kriitikki on voimistunut, että puoluevaaltaistumisen seurauksena parlamentin jäsenet eivät niinkään edusta kansaa tai itseään kuin puolueita. Näissä vaaleissa puoluevaaltaistuminen ei nähdäkseni lisääntynyt, mutta puolueiden ehdokkaat eivät myöskään yrittäneet vastata kritiikkiin. Monia vihreitä ja eräitä muita yksittäisiä ehdokkaita lukuunottamatta nämä eivät pohtineet vaihtoehtoisen poliittisen kulttuurin tarvetta, mahdollisuuksia ja edellytyksiä.

3. Poliittikan tutkijat ovat esittäneet sangen

eriäviä kantoja siitä, mikä merkitys on äänestysaktiivisuuden putoamisella 75 %:n tienoille. Jaakko Nousiainen mielestä »tuollaiset 75 %:n kannatuslukemat näinä päivinä merkitsevät positiivisessa mielessä ainakin yhtä paljon kuin sannaamme 90 %:n lukemat 1950-luvulla» (Nousiainen 1983, 14). Tuomo Martikainen taas pitää sitä osoituksena massamobilisaatiotakenteiden murtumisesta: »puoluelaitos ei toiminut enää todellisuuden tulkkinä. Joukkokannatusta ylläpitävänä poliittisena koneistona se on menettänyt elävän yhteyden kansaan ja kannattajiinsa.» (Martikainen 1987, 1). Molemmat saattavat tietoisesti kärjistä kantaansa. Äänestämättä jättäminen voi olla tietoinen ja järkeily valinta, se on selvää. Prosenttilukuun ei pidä tuijottaa itseään sokeaksi. Tärkeintä on kehityksen suunta: jos trendi jatkuu alaspäin, legitimaatio varmasti vaarantuu. Siitä päättävät nuoret. Menestyvät eivät toistaiseksi jätä äänestämättä: poliittinen investointi tehdään varmuuden tai hovin vuoksi. Olennaista onkin osallistumisen tapa: vaalit eivät mobilisoineet liikkeitä. Ne herättivät henkilökohtaista mielenkiintoa, varsinkin vartutuiden keskuudessa.

4. Vaaleja vauhditettiin poliittisilla kampanjoilla. Ne kokosivat lähinnä puolueaktiiveja. Näiden resurssien mobilisointi ei luonut vaaleille yleisilmettä. Sen teki pikemminkin politiikan henkilöllistyminen. Entistä selvemmin vaalikilpailu tapahtui ehdokkaiden henkilömainontana (katso kehityksestä Pekonen 1984, 190—199). Tällä pyrittiin antamaan ehdokkaille uskottavuutta niin sanallisesti kuin kuvallisesti. Asiapietuisuudesta luovuttiin usein iskeytyden ja linjanvedoista imagon kustannuksella — näiden ei tarvitse olla välttämättä toistensa kanssa ristiriidassa. Resurssien kohdentaminen näyttöarvojen tuottamiseen vahvisti vakuuttelevaa retoriikkaa.

Hegemonian kannalta vaalit ja vaalitapa ovat osa kansallista integraatiostrategiaa (Laakso 1980, 346, 350; Rokkan 1968, 18). Vuoden 1987 eduskuntavaaleissa voidaan erottaa käänteen merkkejä. Ne eivät todista integraatiostrategian katkoksesta. Ne kertovat hegemonisen tilanteen muutoksista tai muutoksen oireista. Yksin niihin ei kannata tuijottaa. Vastapainona ovat perinteiset pidäkkeet. Hegemoninen tilanne onkin erisuuntaisten voimaviivojen jännittämä. Tämä näkyi vaaleissa. Korostaisin seuraavia seikkoja.

1. Vaalien linjattomuus ei ollut osoitus kaiken kattavasta kansallisesta yksimielisyydestä, Suomi ei ole suinkaan ristiriidaton eikä riidaton maa. Poliitiikan ainekset ovat olemassa. Kiistanaiheet (»alhaalta») eivät tulleet hyvin esiin vaaleissa. Poliittinen tulkittiin pääasiassa asioinniksi, juoksevien asioiden rutiiniluonteiseksi hoitamiseksi. Johtavat poliitikot, varsinaiset valtiomiehet tuntuivat näkevän poliittisen tehtävänsä valvontana eli lähinnä yhden asiantuntijapoliittisen varmuuden toistajina olipa sitten kyse mistä tahansa budjettiluokan alasta. »Ylätason yksimielisyys» kuvastaa kyllä poliittisen eliitin »moraalis-älyllistä yhtenäisyyttä». Se tietenkin tehostaa valtiollista päätöksentekoa. Näin se korvaa enemmistöperiaatteen puutteesta juontuvia päätöstoiminnallisia haittoja. Toisaalta se muokkaa päätössääntöjä siten, ettei kaikkien puolueiden vaalikannatus näy vastaavana päätöksentekovaltana: oikeudenmukaisuus kärsii (katso lähemmin Laakso 1980, 349—350). »Moraalis-älyllinen yhtenäisyys» on suomalaisen poliittisen johtajuuden tunnusmerkki. Siihen on olennaisesti vaikuttanut Suomen kansainvälisestä asemasta tulkitun kansallisen edun vaatimukset. Koska kansalaisyhteiskunnassa ei löydy — paitsi juuri ulkopoliitikassa — samanlaista yhtenäisyyttä, yksimielisyyden on toteuduttava valtion kautta. Tästä juontuu poliittisen johtajuuden tyyli: huolenpito: uudistuksia ja ratkaisuja odotetaan ylhäältä. Kansanliikkeistä puhutaan mutta niitä näkyy vähän.

2. Eduskuntavaalit olivat hegemonisessa tilanteessa. Historiallisen tai hegemonisen blokin muodostaneet voimakkaita etuja ajavat yhteiskunnalliset ryhmittymät johtavat maata keskinäisiä ristiriitoja sovitellen ja hajanaisia vastustajia eristäen tai integroiden laajan suostumuksen turvin. Historiallinen blokki ei supistu hallituskoalitiioon eikä suostumuksen tarvitse ilmetä avoimesti ja aktiivisesti, se voi esiintyä hiljaisena hyväksyntänä, joka kantaa pitkälle. Vaaleissa saattaa silti näkyä joko blokin lujittuminen tai murentuminen. Miten on esimerkiksi tulkittava tapahtunut hallituskoalition johtomiesten väliselvittely? Helpointa olisi puhua henkilöristiriidoista. Sillä ei voida selittää blokin rakenteellisia ongelmia, joita poliittisen johtamisen vaikeudet kuvastivat. Kyse on edunsaannista ja työnjaosta blokin sisällä. Edunsaanti on tasapai-

notettava eri ryhmittymien välillä voiman mukaan. Työnjako on järjestettävä kansallisella tasolla integraatiostrategisesti tehokkaasti. Voima-suhteiden muutokset näkyvät paremmin edun- jaossa kuin vaaleissa. Kilpailupuolueiden erot eivät enää noudata selvärajaisia sektori- ja luokkajakoja. Tämäkin sekoittaa perinteistä blokin sisäistä edunjakoa. Varsinaisessa päätöksenteossa siihen voidaan vaatia muutoksia. Tästä näkyi vaaleissa selviä merkkejä, etenkin maatalouspolitiikan kohdalla. Hegemonisen projektin henkisten johtajien ei tarvitse olla samasta ryhmittymästä kuin hallituskoalition poliittisten johtajien. Ne voivat olla toisistaan työnjaollisesti erkaantuneita. Kuten ovat paljolti olleetkin. Historiallisen blokin poliittisena johtajana on ollut pitkään punamulta-koalitio. Henkinen johtajuus on epäilemättä ollut oikeistolla ja sen taustavoimilla (liike-elämällä). Se on ollut hegemonisen projektin ytimen, kilpailukykypolitiikan pääarkkitehti. Vaaleissa näkyi merkkejä siitä, ettei poliittinen oikeisto ollut enää suostuvainen »poliittiseen paitsioonsa». Hallitusennakoinnit samalla viestivät, ettei sen tarvinnut olla. Koalitionmuutosten muutokset olivat ajankohtaisia.

3. Hegemonisessa tilanteessa monet suostumuksensa antaneet ryhmät saattavat luopua erityisetujensa ajamisesta mukautuessaan kansallisen projektin kannattajiksi tai myötäilijöiksi. Suostua voi monella tavalla ja monesta syystä. Tekoa ei voida missään tapauksessa tulkita vääräksi tietoisuudeksi, tulkinta olisi ylimielinen. Kysymyksessä saattaa kyllä olla ristiriitainen tietoisuus. Sille on ominaista useiden erisuuntaisten motiivien ristikkäispaine. Tämä helposti kesytää määrätietoisien yhteiskunnallisen toiminnan. Monilla syrjäytyneillä ryhmillä saattaa olla ristiriitainen suhde tilanteeseensa verrattuna historiallisen blokin yksituumaisuuteen, jolla sen on vaivaton vakuuttaa ja valvoa muita. Äänestämättä jättäminen voi olla ristiriitainen teko. Sen ei suinkaan tarvitse olla. Se voi olla yhtä hyvin passiivisen suostumuksen kuin määrätietoisien vastarinnan ilmaus vaihtoehdottomuutta kohtaan. Äänestämättä jättäminen on monimielinen merkki. Sellainen on äänestysvalintakin. Äänestysvalinta voi sekin olla ristiriitainen teko. Se olisi kaksoissidottu (katso Bateson 1972, 201—227). Kaksoissidos on ristiriitainen imperatiivi tai vastakaisten imperatiivien sarja. Sellainen ilmenee

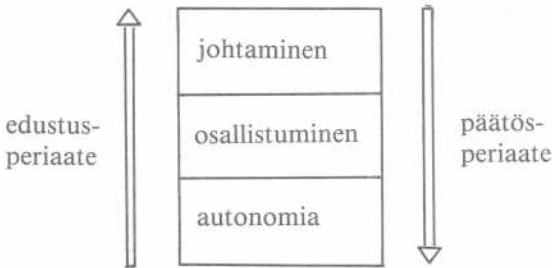
»jäljittelyn politiikassa»: menestynyttä halutaan jäljitellä ja menestynyt haluaa häntä jäljiteltävän. Tätä voidaan pitää itseensä investoinnin poliittisena muotona. Jäljittely perustuu siihen, että seurailija haluaa määrättyä asiaa, koska menestyjä sitä haluaa. Ensimmäinen käsky kuuluu: »Jäljittele häntä/minua». Välittömästi tämän jälkeen tulee mieleen toinen käsky: »Älä jäljittele häntä/minua», mikä todellisuudessa tarkoittaa »Älä anasta hänen halunsa/minun haluni kohdetta». (Girard 1984 (1972), 145—147) Edellisen käskyn laukaisee samaistamisen/samaistumisen tarve, jälkimmäisen käskyn laukaisee todellisen eron muistiinpalautuminen. Jotta jäljittelyn, mimesiksen politiikka toimisi, kaiken onkin tapahduttava hetkellisesti. Se on lyhyimmän keston politiikkaa. Riittää kun jäljiteltävä ehtii näyttäytyä. On näyttäydyttävä jotta voitaisiin jäljitellä. On näyttäydyttävä suhteellisen nopeasti ja etäältä jotteivät erot palautuisi mieleen. Eduskuntavaalit olivat jäljittelyn politiikan pieni näyttämö.

4. Henkinen pääoma, »tavaramuotoistettu järki» on tärkein resurssi kapitalistisessa informaatiosuhteiskunnassa. Lause on kuin määritelmä, tautologia. Ajatusta voisi kehittää: poliittinen johtajuus on entistä riippuvaisempi henkisestä johtajuudesta, hallitseminen hegemoniasta. Henkisen johtajuuden ainekset ovat kulttuurisia. Niitä ovat kieli, puhunta, »arkijärki» (senso comune), folklore, symbolit, kuvat . . . Henkinen johtajuus on perinteisesti jäsentynyt kansalaisyhteiskunnassa, talouden ja poliittisen yhteiskunnan välissä, siellä missä kollektiiviset kamppailut ovat tulleet itsestään tietoiseksi ylittämällä pelkän ekonomistisen näkökulman. Tilanteeseen saattaa olla tulossa muutos, ja merkitysmuutos. Henkinen johtajuus näyttäytyy yhä avoimemmin markkinajohtajuutena. Se jäsentyy entistä useammin markkinoilla. Tarjottu kuva on selkeä: markkinat näyttävät muodostuneen myös »sosiaalisen kokeilun laboratoriksi», johon luovat kyvyt etsiytyvät. Tarjotulle kuvalle löytyy nyt kovahko kysyntä, varsinkin nuorison keskuudessa. Sen esittäjillä, Suomessa lähinnä eteenpäinkatsovalle oikeistolla tuntuu olevan henkinen aloite. Markkinajohteisessa tilanteessa poliittiset aloitteet tulevat usein puolueiden ja kansalaisjärjestöjen ulkopuolelta. Tämäkin saattaa osaltaan selittää eduskuntavaalien luonnetta: tyyliä ja retoriikkaa.

Hegemonian murros?

Olen soveltanut vapaasti Antonio Gramscin hegemonia-analyysia vaalienaikaiseen poliittiseen tilanteeseen. Ajatteluni taustalla on ollut myös tilanneanalyttinen jäsenyskehikko. Siinä kohdetta voidaan eritellä aikapaikallisessa koordinaatistossa (Hänninen 1982, 169–172, 187–190). Hegemonisen rakenteen sisäinen jännite voidaan siinä paikantaa yksityiskohtaisempaan tilanneanalyysiin ryhtymättä. On edettävä kahdessa suunnassa. Voidaan liikkua pystysuoraan: politiikkaa arvioidaan eri toimintatasoille sijoitettavien käytäntöjen välityksenä. Päädytään suhdanneanalyysiin mikäli eri tasoilla tapahtuvia käytäntöjä arvioidaan myös niiden muutoksen nopeuden mukaan, siis vaakasuooraan. On yksinkertaisinta ajatella, että politiikka välittää (yksilöllistä) autonomiaa (yhteiskunnassa), osallistumista ja johtamista. Esimerkiksi: vaaleja arvioitaessa voidaan ajatella, että niin »edustusperiaate» kuin »päätösperiaate» välittävät kyseisiä tasoja. Kaavamaistettuna:

Edustusperiaate kuvaa puoluekohtaisesti vaaleissa annettujen äänten suhdetta saatuihin paikkoihin kun taas päätösperiaate kuvaa kannatuksen suhdetta todelliseen päätöksentekovaltaan. Edellinen kuvaa tavallaan vaalien tasa-arvoisuutta ja jälkimmäinen oikeudenmukaisuutta. Tarkastelun periaate ei supistu vaaleihin. Se soveltuu laajasti perusasetelman muuttumatta. Joka tapauksessa voidaan esittää samoja kriittisiä kysymyksiä: Kuinka pitkälle päätöksentekoa on keskitetty tai vallankäyttöä ketjutettu päätöstoiminnan, johtamisen tehostamiseksi?; Kuinka pitkälle on edennyt puoluevaltaistuminen, oligarkisoituminen eli tekopaikat ruukaantuneet valtioon ja valtion vaikuttamisen tehostamiseksi?; Kuinka laajasti on kavennettu yksilöiden auto-

nomiaa (itseilmaisu), ja puhumoina suljettu kansallisen iskukykyyn tehostamiseksi? En yritä yksityiskohtaisesti vastata retorisiin kysymyksiini. Se edellyttäisi hyvin konkreettista paneutumista Suomen tilanteeseen. Mainitsen heti paradokseista: kilpailukykyyn tavoittelu saattaa tuhota kilpailua; ihmisten aktivointi saattaa vaientaa heidät; tasapainon tavoittelu saattaa mitätöidä vallanjakoa. Jos tällaista tapahtuu, silloin edustuksellisen demokratian »ideaalimalli» ei kunnolla toteudu. Siinäkin kilpailu takaa autonomian, pluralismi mahdollistaa osallistumisen ja johtaminen perustuu vallanjakoon. Näitä kysymyksiä voidaan lähestyä konkreettisemmin. On täsmennettävä nykyisen hegemonisen projektin sisältöä. Sitä on toki kuvailtu eri puolilta jo vaaleja eriteltäessä.

Suomalaisen hegemonisen projektin tavoitteet on helppo luetella: sopeutuminen Kapitalistisille maailmanmarkkinoille, kansallinen eheytyminen, ulkopoliittisten (naapuruus)suhteiden hallinta. Projektissa niin yksilöllisen autonomian, kollektiivisen osallistumisen kuin poliittisen johtamisen muoto saadaan näyttämään kansallisen sopimuksen tulokselta. Autonomian ulottuvuudessa tavoitteena on kansallinen kyky, johon pyritään parantamalla kansainvälistä kilpailukykyä. Osallistumisen ulottuvuudessa tavoitteena on kansallinen sopu, johon pyritään järjestöllisellä vakauttamisella. Johtamisen ulottuvuudessa tavoitteena on kansallinen etu, johon pyritään valtiollisella yksimielisyydellä.

Taloudellinen ja ulkopoliittinen etupyrkimys on ollut ehdottoman ensisijaista. Toissijaista on ollut siihen soveltuvan poliittisen koalition löytäminen. Tämä on tietenkin käytännössä saattanut olla visainen pulma. Historiallisen blokin työnjaon vakiintuminen on ollut kovien yhteenottojen tulosta, jota sitten kuitenkin esitellään yhteiskuntasopimuksena. Historiallisen blokin perinteisenä työnjaon yleisperiaatteena on ollut:

1. Kansallisen kyvyn rajat on määritellyt yhteiskunnallinen oikeisto taustavoiminaan (yritysmaailma järjestöineen, poliittinen oikeisto kansalaisjärjestöineen).
2. Kansallisen sovun rajat on taannut poliittinen vasemmisto taustavoiminaan (ammattiyhdystysliike . . .).
3. Kansallisen edun vaalijaksi (presidentti) on valikoitunut karismaattisin ja hänen tehtävä-

nään on myös ollut sovitella historiallisen blokin sisäisiä ristiriitoja ja eristää sen suoranaisia vastustajia.

4. Kansallisen kyvyn, sovun ja edun poliittisesta yhteensovittamisesta on vastannut yhteiskunnallinen keskusta taustajärjestöineen ja tässä »erotuomarin» roolissaan se on voinut paljonkin säädellä projektin toteutumista.

Työnjaon luonnehdinta on epäilemättä karkea. Se on suuntaa antava. Kyvykkyyden määrittäjänä oikeistolla on ollut henkinen aloite. Tämä ei välttämättä ole ilmentynyt kulttuurisena luovuutena. Se on joka tapauksessa kannustanut oikeistoa esiintymään yksilöllisyyden ja täysikäistyneen itseriittoisuuden puolestapuhujana. Poliittisella vasemmistolla on ollut hegemonisessa tilanteessa eräänlainen viimeisen sanan valta. Taidolla tämä on ollut käännettävissä poliittiseksi aloitteeksi. Hegemonisen projektin onnistuminen on riippuvainen kansallisen sovun asteesta. Sovun takaaminen on toisaalta merkinnyt sitä, että projektiin ja integraatiostrategiaan sitoutuneen vasemmiston kaaderisto on jopa joutunut hillitsemään kannattajiensa suoria mielenilmauksia, mahdollisia joukkoliikkeitä. Suomalainen vasemmisto on ollut pitkään vaitonainen kansalaisyhteiskunnassa. Jos kulttuurisen kokeilevuuden perinne puuttuu kansalaisyhteiskunnassa, niin vaihtoehdoksi jää lähinnä samaistuminen valtioon.

Poliittiselle keskustalle on ollut luontevinta toimia hegemonisen projektin puolesta. Se on tukenut vakaasti vientiteollisuuden kärjen, metsäteollisuuden etuja; kansallinen eheytyys on sopinut poliittisesti keskustan puolueelle; nykyisen ulkopoliitiikan vakiinnuttamisessa se on ollut tienraivaaja jo ennen historiallisen blokin syntyä. Keskusta onkin ensimmäisenä mieltänyt ja muotoillut hegemonisen projektin merkityksen ja alkanut kasata hegemonista blokkia. Onkin syytä tehdä lyhyt ekskurssi »Kekkonen kauden» luonteeseen Gramscin näkövinkkelistä.

Hegemonista rakennetta pitäisi arvioida sodanjälkeistä taustaa vasten. Heti sodan jälkeen (1944—48) oikeiston mahtiasema oli murtunut ja vallitsi tilapäisesti jonkinasteinen voimasuhdetasapaino. Tämä tilanne, joka luo tilauksen caesaristiselle ratkaisulle tai »välitystuomiolle», lauskesi sangen nopeasti. Raimo Väyrynen osittain syystä varoittaa artikkelissaan *Urho Kekkonen*

korkea profiili (Väyrynen 1985), että Kekkonen kauden tulkinta caesaristiseksi tulee helposti mielen äkkinäiselle lukijalle. Hän itse tulkitsee Kekkonen roolia historiallisen blokin yhdistäjänä ja (porvarillisen?) hegemonian vakiinnuttajana transformismona. Gramsci kuvaa käsitteellä Italian Risorgimenton valtiollista myöhäisvaihetta (1880—1914). Siinä aktiivinen oppositiovoima vähitellen sopeutettiin passiivisen vallankumouksen (vallankumousrestauration) avulla osaksi vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. Tällöin historiallisen »oikeiston» ja »vasemmiston» väliset ohjelmalliset erot vähitellen hävisivät kunnes niiden välillä ei enää ollut olemassa mitään olennaista eroa.

Väyrysen erittely on nokkela. Silti tekisi mieleni toistaa hänen omat sanansa: äkkinäiselle lukijalle koko Kekkonen kausi saattaa näyttäytyä transformismona. Caesarismi ei ole Gramscilla historian jaksottelun periaate vaan lähinnä poleemis-ideologinen käsite (Gramsci 1982, 89). Sellaisena sitä voi myös soveltaa, varsin vapaamuotoisesti kuten Gramsci itsekin tekee. On monenlaisia caesaristisia ratkaisuja. Ne kaikki eivät suinkaan edellytä suurta sankarillista persoonaa. Yleisen mielipiteen vastaisesti Gramsci jopa pitää kaikkia koalitiiohallituksia caesarismin alkuaasteina. Ratkaisut ovat historiallisten tilanteidensa luomuksia. Suhteellistamisia jatkamalla voidaan toki vesittää käsite poleemisesta sisällöstään. Korostaisin vain, että Kekkonen poliittiseen johtamistapaan sisältyi poleemis-ideologisesti tulkittuna kiinnostavia — edistykellisiä — caesaristisia piirteitä. Mistään Kekkonen caesaristisesta kaudesta ei tietenkään voida puhua.

Caesarismi ei ole samantasoinen käsite kuin transformismo. Niitä ei voida pitää passiivisen vallankumouksen kahtena toisensa poissulkevana muotona. Transformismo on käsite, jonka avulla Gramsci tulkitsee määrätyn historiallisen vaiheen luonnetta. Kohteena on passiivisen vallankumouksen italialainen muoto, jossa Mazzinin Toiminnan puolueen kannattajat vähältä sopeutettiin tietoisesti Cavourin Maltillisten taholta, jolloin myös jälkimmäisen kokoonpanossa tapahtunut kehitys noudattaa transformismoa.

Voiko Kekkonen verrata Cavouriin? Kekkonen Cavourin tavoin edusti passiivista vallankumousta, asemasotaa, ja halusi sopeuttaa vastustajansa hajottamalla sen/niiden yhtenäisyyttä. Mut-

ta italialainen transformismo viittaa tilanteeseen, jossa ne hallitusten vaihdoksista huolimatta, tai juuri siksi, pysyivät samanlaisina. Kysymys on muutoksen säilöämisestä. Kekkonen taasen — Erno Paasilinnan sanoin — käytti mieluummin hiivaa kuin säilöntäainetta. Kekkonen halusi ja muutti asioita eikä vain henkilöitä ja ohjelmia.

Erot saattavat suurentua, mikäli tilannetta tarkastellaan toisen osapuolen näkökulmasta. Mazzini edusti kansan aloitetta, liikkuvaa sotaa. Voidaanko taasen katsoa, että suomalainen vasemmisto olisi »Kekkonen kaudella» ollut liikekannalla? Vastaus riippuu paljon vastaajasta. Itse epäilen sitä. Mazzinin tietoisuus Cavourin sopeuttajan tehtävästä oli olematon tai ainakin hyvin vähäinen. Suomalainen vasemmisto tuskin oli tietämätön Kekkonen tavoitteista tai aina edes erimielinen niiden suhteen. Edustaessaan kansan aloitetta Mazzinilla oli takanaan sangen yhtenäinen Risorgimenton vasemmiston kulttuurinen ja älyllis-moraalinen perinne. Tämä hukkaantui strategisen näkemyksen sokeuteen. Suomalaisen vasemmiston kohdalla taasen henkisen johtajuuden ainekset ovat paljossa rajoittuneet valtiososialistisiin ajatuksiin. Niiden merkitystä en halua vähätellä.

Kekkonen roolia historiallisen blokin yhdistäjänä ja hegemonisen projektin vakiinnuttajana ei sovi suoraviivaistaa. Hän ei lähtenyt kapeasta luokka- tai etunäkökulmasta. Kekkonen edusti ainutlaatuista intellektuaalis-moraalista uudistumista. Hän hylkäsi perinteisen ajatuksen, joka pyrki ainoastaan — Gramscin sanoin — »säilyttämään taloudellis-korporatiivisen vallan kansainvälisen järjestelmän . . . tasapainotilassa». Kekkonen poliittinen strategia ei ollut transformistinen, se ei ollut puolustuksellinen vaan puki määrätietoisesti eteenpäin kovasta vastustuksesta huolimatta. Jos Kekkonen linjaa pitäisi kuvata Gramscin käsitteillä, kutsuisin sitä mieluiten kansallis-kansanomaiseksi (katso Forgacs 1984, 83—98). Siinä pyrittiin kansallisesti laajoihin ja yleisiin liittoihin eri luokkien, luokkafraktioiden ja ryhmittymien välillä ja populaaristi ulottamaan liitot ihmisten arkipäivään eli osallistamaan heidät mahdollisimman välittömästi kansalliseen projektiin. Jälkimmäinen tavoite on onnistunut vain osittain. Projekti ei ole toiminut yhtä hyvin kansalaisyhteiskunnassa kuin poliittisessa yhteiskunnassa. Tälle on selvä syy: valtio-

keskeisyys. Olosuhteiden ansiosta ja pakosta Kekkonen pyrki toteuttamaan projektiaan valtion kautta ja siitä on kyllä kärsinut linjan populaari luonne. Haluankin väittää, että Kekkonen ajamaa kansallis-populaaria linjaa kuvasi a) poliittisesti kansallis-radikaali luonne, b) sosiaalis-taloudellisesti sovitteleva ja uudistumielinen luonne mutta c) kulttuurisesti säilyttävä eli varsin vanhoillinen luonne. Viimeksimainittu toiseikka on helposti jättänyt henkisen aloitteen niille, jotka ovat tahtoneet ja kyenneet turvaamaan tapansa, totumuksensa sekä etuoikeutensa ja esittämään ne esikuvana muille. Kekkonen kauteen sisältyy niin sosiaalis-taloudellinen kuin poliittinen murros, mutta siihen ei nähdäkseni sisälly vastaavanlaista kulttuurista kumousta, 60-luvusta huolimatta.

Olen puhunut Kekkonen kaudesta kuin itsensänselvyytenä. Sanonta on sopiva vasta »Honka-vaalien» jälkeisestä tilanteesta, jossa Kekkonen vakiinnutti asemansa (katso Ruotsalo 1987). Nyt puhutaan Koiviston kaudesta. Termillä on sangen erilainen mieli siitä huolimatta, että Koivisto varmasti jatkaa ei vain Suomen ulkopoliittista linjaa vaan myös kansallisen edun, sovun ja kyvyn projektia. Koivisto nimittäin toimii — kuten Kekkonen kautensa lopulla — varsin uusissa olosuhteissa. Poliittisen kulttuurin muutoksen piirteet näkyvät myös presidentin toimintatavassa. Profiili on mataloitunut — kuten sanonta kuuluu — eikä siten enää motivoi jaksottamaan nykyistä vaihetta presidentti-instituution kautta, pikemminkin hallituskoalition tai sen vahvan puolueen kautta. Monasti väitetään, että nyt valtioneuvoston (entäpä virkamiehistön, puolueiden, etujärjestöjen . . .) valta on lisääntynyt. Eikä aivan syyttä. Ulkoiset merkit on kuitenkin luettava taustansa vasten. Tausta on hegemoninen asetelma. Se saattaa olla muutoksen tilassa. Sen kuvallistaminen helpottaa tilanteen erittelyä:

Kuvion lukemiseksi palautan ensiksi mieleen kaksi vaalien keskeistä piirrettä, tendenssiä. Vaaleja voidaan ajatella poliittisena näyttämönä. Linjakysymykset jäivät näyttämön taakse piiloon. Poliitiikan »näköön» kuuluvat piirteet tahtoivat nousta näyttämön etualalle. Syyt liittyvät toisaalta politiikan näkemiseen asiointina ja toisaalta vaalikielipailun henkilölistymiseen. Tämä asiointi on johtamistyyli, joka antaa vastauksia

	I »Kepun kausi» Kekkonen	II »SDP:n kausi» (Koivisto)	III »Kokoomuksen kausi» [Holkeri?]
	valtiovallan keskittäminen	valtiovallan hajauttaminen	valtiovallan rajoittaminen
johtaminen	Etü		
osallistuminen		Sopu	
autonomia			Kyky
	edustuksellisuuden yhteisöteoria t_1	edustuksellisuuden ryhmäteoria t_2	edustuksellisuuden yksilöteoria t_3

kansallisen edun näkökulmasta tottuneesti valtiovallan suulla. Poliittikan henkilölistymineen taasen nojaa poliittikan tavaramuotoistumiseen. Se pakottaa »kykyjen» väliseen uskottavuuskilpiaan.

Näiden piirteiden toistaminen ei ole uutinen. Uutta saattaa olla sen oivaltaminen, että tendenssit vetävät eri suuntiin. Valtiomiesmäinen, etukeskeinen asiointi tietoisesti välttää speaktaakkelimaisuutta ja vierastaa yleisölle suunnattuja kuvitteellisia esityksiä (simulakrumoja). Se juontaa perinteestä. Kykykeskeinen vaalikilpailun henkilölistymineen on vielä tulevaisuuden suuntaus. Jos nämä tendenssit toisiinsa sulautumattomasti leikkaavat samassa ehdokkaassa, niin mielikuva hänestä on helposti ristiriitainen (ilmiö Väyrynen?). Jos taasen ne sulautuvat hyvin yhteen, tuloksena saattaa olla ylivoimainen vetovoima (ilmiö Koivisto?). Henkilöihin liittyvä ristiriitaisuus kuvastaa hegemonisen tilanteen labiilisuutta.

Nykyinen hegemoninen rakenne on labiili. Sen kolme kantaa seisovat »eri ajoissa», kuten niin

monet suomalaiset. Kansallisen edun politiikka eli valtiollinen johtamistyyli on jäsentynyt jo nykyisen ulkopoliittikan vakiintumisen myötä. Kansallisen sovun politiikka puoluejohteisena osallistumisena on tällä hetkellä löytänyt suhteellisen itsenäisesti uuden tasapainopisteen, konsensuksen »jossain vahvassa mielessä» (Ruotsalo 1987, 19). Kansallisen kyvyn esineellistymineen politiikkana, »pääoman politiikkana», on taasen antanut itsestään ensimmäisiä todella varteenotettavia merkkejä. Ne viestivät siitä mitä ehkä tuleman pitää. Hegemoninen projekti ja sitä toteutettava historiallinen blokki joutuu nyt tavallaan tasapainoilemaan näiden kolmen eriaikaisen kannan välillä (sopu ja kyky ovat muuttuneet alkuperäisestä). Historiallisen blokin hermokeskus ei ole enää kansallisen edun valtiollinen takaaja (presidentti-instituutio). Se on kansallista sopua takaava puoluejohtoinen rintama. Rintaman ratkaiseva rooli on tällä hetkellä sosialidemokraateilla, joita tietenkin taustalla istuva presidentti voi tukea. Tilanteen luonnetta voi selkiyttää jos

sitä vertaa aikaisempaan Kekkonen/Kepun kauden ja mahdolliseen, jo ennakoituun oikeiston/Kokoomuksen valta-aseman luomaan tilanteeseen.

Piirtämässäni kuviossa olen nimittänyt sen eri ajallisia (t_1 , t_2 , t_3) lohkoja Kepun, SDP:n ja Kokoomuksen kausiksi. Nimitykset ovat sikäli harhaisia, että »Kepun kaudella» historiallinen projekti oli »etujohteinen», presidentin vahva asema oli keskeinen: parempi olisikin puhua Kekkonen kaudesta. Povattu Kokoomuksen kausi olisi taasen »kykyjohteinen», osuvampaa voisi olla puhua vaikkapa »pääoman» kaudesta. Nimitykset eivät ole itsetarkoituksia. Niissä vain kiteytyy kulloisenkin poliittisen kulttuurin yleisilme. Kausia voidaan pohtia soveltamalla autonomian, osallistumisen ja johtamisen jaottelua. Siihen kuvio toisaalta perustuu.

Hegemonisen projektin vakiintuminen — Kekkonen kaudella — toteutui valtiokeskeisesti. Sen edellytyksenä oli valtiovallan keskittäminen, vahva valtio. Tämä tapahtui historiallisessa tilanteessa, jossa puolueet vielä edustivat selviä luokkia ja sektorikohtaisia etuja valtiota painostamalla. Ne olivat etupuolueita. Ne katsoivat edustavansa suhteellisen selväpiirteisiä yhteisöjä. Tässä tapauksessa voitaisiin puhua edustuksellisuuden yhteisöteoriasta, jota on toki vaikea selvästi erottaa ryhmäteoriasta. Historiallisen blokin muodostaminen edellytti monien eri etupiirien välisiä liittoja, joita valtiollinen johto avitti.

Kuviosta ilmenee, että hegemonisen asetelman muutos (pilkkuviivoilla) on tapahtunut »kansallisen kyvyn johdolla», kapitalisoitumisen tuloksena. Tämä on toistaiseksi näkyneet nimenomaan autonomian ulottuvuudessa yksilön yhteiskunnallisessa olemisessa. On kuljettu kansainvälisen kilpailukyvyn hokeman tahdissa. Kun koko poliittista kulttuuriamme aletaan muokata kilpailukyvyn näkökulmasta, silloin on päädytty Kokoomuksen/oikeiston kauden. Sen ensimmäisiä todennäköisiä seurauksia olisi liberalisoiva paine edustuksellisuuden yksilöteorian eli yksilöön perustuvan poliittisen edustamisen suuntaan (katso Laakso 1980, 339—340). Tämä paine tuskin kumoaisi ryhmäpohjaista edustamista (edustuksellisuuden ryhmäteoriaa), mutta se vahvistaisi politiikan henkilölistymistä, ryhmäkilpailun korvaamista yksilökeskeisellä kilpailulla, kykyilyllä.

Tämä keskipakoisvoima saattaisi iskeä ensimmäiseksi Kokoomuksessa. Se olisi pakotettu, halukaskin rikkomaan poliittisen osallistumisen muotoja mieluummin kuin altistumaan hajaannukselle. Yleisölle tarjotut poliittiset esitykset, spehtaakkelit todennäköisesti lisääntyisivät. Hegemonisen projektin kannalta se olisi kuitenkin sivuaskel. Tämän jälkeen puoluejohteinen sopu oli varsin vaikeata: järjestöllinen poliittinen johdonmukaisuus puuttuisi.

Vakavampi uhka historiallisen blokin koossapysymiselle olisi oikeiston/Kokoomuksen kaudella syntyvä paine valtiovallan rajoittamiseen. Ongelmaksi ei muodostuisi vain historiallisen blokin sisäisen edunjaon toteutus. Se vaikeuttaisi suuresti perinteisen hegemonisen projektin mukaisen kansallisen edun vaalintaa. Vaikeuteen törmäisi kuvitellun Kokoomuksen kauden presidentti: Holkeri? Etujohteisen kauden presidentti, Kekkonen, toimi tietoisena keskeisestä valta-asemastaan; sopuvaiheisen kauden presidentti, Koivisto, toimii tietoisena veto-oikeudesta; kykyjohteisen kauden presidentti, Holkeri?, joutuu toimimaan tilanteessa, jossa hänen esitystensä uskottavuus olisi katselijoiden jatkuvan kulutuksen kohde. Se saattaisi houkuttaa »simulointiin». Historiallinen projekti tuskin kestäisi sitä. Mikään ei sinänsä estä uuden hegemonisen rakenteen ilmaantumista.

Mielikuvitukseni on laukannut varsin vapaasti. En kadu mitään. En ennusta, saatan silti ennakoida, jos kaikki kulkevat laduillaan. Poliittiset teot toki vaikuttavat tilanteisiin. Nyt useat kysyvät: miten? Tähän kysymykseen en ole etsinyt vastausta. Se on kunkin omakohtainen asia. Olen yrittänyt eritellä poliittista tilannetta, viimeksi hegemonisen rakenteen labiilisuutta. Kyse on herkästä tasapainosta, jota on poliittisesti säädeltä taitavasti. Se voisi vielä vahvistua, jos valtiovaltaa hajautetaan vallanjaon suuntaan (parlamentarismien ja eduskunnan aseman vahvistaminen), kuten tuntuu jossain määrin tapahtuneenkin, ja mikäli politiikan tavaramuotoistumista sekä henkilölistymistä lievennetään ryhmäkilpailua parantamalla. Tämä tarkoittaisi, ei valtion vaan, kansalaisyhteiskunnan vahvistamista. Tämäkään ei käyne vastarinnatta. Mutta sehän tekee politiikan politiikaksi.

LÄHTEET

- Allardt, Erik: About Dimensions of Welfare. An Exploratory Analysis of a Comparative Scandinavian Survey. *Research Group for Comparative Sociology. University of Helsinki*, No. 1/1973.
- Alliez, Eric and Feher, Michel: *The Luster of Capital. Zone 1/2*. New York (ei painovuotta).
- Bailey, F.G.: *The Tactical Uses of Passion. An Essay on Power, Reason, and Reality*. Cornell University Press, London 1983.
- Barber, Benjamin: *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles and London 1984.
- Bateson, Gregory et al.: *Toward a Theory of Schizophrenia. — Steps to an Ecology of the Mind*. New York 1972.
- Forgacs, David: NATIONAL-POPULAR: Genealogy of a Concept. — *Formations of Nation and People*. Routledge & Kegan Paul, London 1984.
- Girard, René: *Violence and the Sacred*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1984.
- Gramsci, Antonio: *Vankilavihkot, valikoima 2*. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1982.
- Guattari, Félix and Alliez, Eric: Capitalistic Systems, Structures and Processes. — *Molecular Revolution. Psychiatry and Politics* by Felix Guattari. Penguin Books, Harmondsworth 1984.
- Heidenheimer, Arnold J.: Politics, Policy and Policy as Concepts in English and Continental Languages: An Attempt to Explain Divergences. *The Review of Politics* No. 1/1986.
- Hänninen, Sakari: *Aika, paikka, politiikka*. Tutkijaliitto, Oulu 1981.
- Koppinen, Ilmari: Valtiollisten vaalien laskentamenettelyn epätarkkuudesta ja sen parantamisesta vuoden 1982 tammikuun vaalien esimerkin valossa. *Politiikka* No. 3/1982.
- Laakso, Markku: Edustuksellinen demokratia ja politiikan tutkimus. *Politiikka* No. 4/1980.
- Lasch, Christopher: *The Minimal Self: Psychic Survival in Troubled Times*. Norton, Cop. 1984.
- Mansfield, Jr., Harvey C.: On the Impersonality of the Modern State: A Comment on Machiavelli's Use of Stato. *The American Political Science Review* No. 4/1983.
- Martikainen, Tuomo: Aika on ajanut ohi suomalaisen politiikan. *Paasikivi-Seuran monistesarja* No. 64. Helsinki 1987.
- Mattelart, Armand: *Communications in Socialist France or The Difficulties of Articulating Technology and Democracy*. IAMCR/AIERI 13th General Assembly and Scientific Conference. Paris, September 6th to 10th, 1982.
- Meyrowitz, Joshua: *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. Oxford University Press, New York 1985.
- Münkler, Herfried: Begründung und Begrenzung des neuzeitlichen Staates von Machiavelli bis Rousseau. *Neue Politische Literatur* Heft 4/1981.
- Nousiainen, Jaakko: Suomen poliittinen kulttuuri. *Politiikka* No. 1/1983.
- Palonen, Kari: Normaali politiikan kriisi. *Uudistuva ihmiskunta* No. 1/1984.
- Palonen, Kari: *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890—1933*. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Scientiarum Socialium 28/1985, Helsinki 1985.
- Pekonen, Kyösti: Moderni politiikka ja vaalimainokset. *Politiikka* No. 2/1984.
- Rokkan, Stein: Elections: Electoral Systems. — *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Collice-Macmillan, New York 1968.
- Roncagliolo, Rafael: *Communication and Democracy in the International Debate*. IAMCR/AIERI 13th General Assembly and Scientific Conference. Paris, September 6th to 10th, 1982.
- Ruotsalo, Juhani: Kekkoesta Koivistoon eli remppaalanolosta konsensuskeeseen. *Kulttuurivihot* 2/87.
- Schieder, Theodor: Wandlungen des Staats in der Neuzeit. *Historische Zeitschrift* Band 216, München 1973.
- Sennett, Richard: *The Fall of Public Man*. Vintage Books, New York 1978.
- Skinner, Quentin: Modernin valtiokäsitteen synty. *Politiikka* 2/1987.
- Sternberger, Dolf: »Politics» in Language: Twelve Notes on the History of Words and Meanings. — *Langage et Politique, Language and Politics*. (Edited by Maurice Cranston—Peter Mair). Institut Universitaire Européen, Bruylant—Bruxelles 1982.
- Tilly, Charles: *The Contentious French. Four Centuries of Popular Struggle*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London 1986.
- Weber, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1980.
- Väyrynen, Raimo: Urho Kekkonen korkea profiili. *Suomen Kuvalehti* 20, 17. 5. 1985.